Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (όγδοο τμήμα)

της 20ής Σεπτεμβρίου 2018 *[i]

«Προδικαστική παραπομπή – Συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Καταχρηστικές ρήτρες – Άρθρο 4, παράγραφος 2, και άρθρο 5 – Υποχρέωση να διατυπώνονται οι ρήτρες με τρόπο σαφή και κατανοητό – Άρθρο 7 – Κίνηση ένδικης διαδικασίας από πρόσωπα ή οργανώσεις που έχουν έννομο συμφέρον για την προστασία των καταναλωτών από τις καταχρηστικές ρήτρες – Εθνική νομοθεσία η οποία εξαρτά τη δυνατότητα μιας ένωσης προστασίας καταναλωτών να παρέμβει στη δίκη από τη συγκατάθεση του καταναλωτή – Καταναλωτική πίστη – Οδηγία 87/102/ΕΟΚ – Άρθρο 4, παράγραφος 2 – Υποχρέωση αναγραφής του συνολικού ετήσιου πραγματικού επιτοκίου στη γραπτή σύμβαση – Σύμβαση η οποία περιέχει μόνο μια μαθηματική εξίσωση για τον υπολογισμό του συνολικού ετήσιου πραγματικού επιτοκίου, χωρίς τα απαραίτητα στοιχεία για την πραγματοποίηση αυτού του υπολογισμού»

Στην υπόθεση C-448/17,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Krajský súd v Prešove (εφετείο Prešov, Σλοβακία), με απόφαση της 16ης Μαΐου 2017, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 25 Ιουλίου 2017, στο πλαίσιο της δίκης

EOS KSI Slovensko s. r. o.

κατά

Ján Danko,

Margita Danková,

παρισταμένης της:

Združenie na ochranu občana spotrebiteľa HOOS,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (όγδοο τμήμα),

συγκείμενο από τους J. Malenovský, πρόεδρο τμήματος, M. Safjan (εισηγητή) και M. Βηλαρά, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: E. Tanchev

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

* Γλώσσα διαδικασίας: η σλοβακική.

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η Σλοβακική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την B. Ricziová,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους A. Tokár και N. Ruiz García,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής απόφασης αφορά την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 2, και του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, της EOS KSI Slovensko s. r. o. (στο εξής: EOS) και, αφετέρου, των Ján Danko και Margita Dankovᡠ, με αντικείμενο αίτημα καταβολής των ποσών που εξακολουθούσαν να οφείλονται δυνάμει σύμβασης καταναλωτικής πίστης.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 87/102

3 Το άρθρο 1 της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 1986, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που διέπουν την καταναλωτική πίστη (ΕΕ 1987, L 42, σ. 48), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 98/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Φεβρουαρίου 1998 (ΕΕ 1998, L 101, σ. 17) (στο εξής: οδηγία 87/102), όριζε τα ακόλουθα:

«1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στις συμβάσεις πίστωσης.

2. Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας:

[…]

δ) “συνολικό κόστος της πίστωσης για τον καταναλωτή” είναι το κόστος της πίστωσης στο οποίο περιλαμβάνονται οι τόκοι και λοιπές επιβαρύνσεις που συνδέονται άμεσα με τη σύμβαση πίστωσης και που υπολογίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις ή τις πρακτικές που υφίστανται ή πρόκειται να καθιερωθούν από τα κράτη μέλη·

ε) “συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο” είναι το συνολικό κόστος της πίστωσης εκφραζόμενο ως ετήσιο ποσοστό του ποσού της παρεχόμενης πίστωσης και υπολογιζόμενο σύμφωνα με τις υφιστάμενες στα κράτη μέλη μεθόδους.»

4 Το άρθρο 1α της οδηγίας 87/102 προέβλεπε τα κάτωθι:

«1. α) Το συνολικό ετήσιο ποσοστό επιβάρυνσης που εξισώνει, σε ετήσια βάση, την παρούσα αξία του συνόλου των τρεχουσών ή μελλοντικών υποχρεώσεων (δανείων, εξοφλήσεων και επιβαρύνσεων) που έχουν συμφωνηθεί από τον πιστωτή και το δανειζόμενο, υπολογίζεται σύμφωνα με το μαθηματικό τύπο του παραρτήματος ΙΙ.;

β) Στο παράρτημα ΙΙΙ παρατίθενται ενδεικτικώς τέσσερα παραδείγματα της μεθόδου υπολογισμού.

2. Κατά τον υπολογισμό του συνολικού ετήσιου πραγματικού επιτοκίου προσδιορίζεται το συνολικό κόστος της πίστωσης για τον καταναλωτή, όπως ορίζεται στο άρθρο 1 παράγραφος 2 στοιχείο δ), χωρίς να συνυπολογίζονται οι εξής επιβαρύνσεις […]

[…]

4. α) Το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο υπολογίζεται τη στιγμή που συνάπτεται η σύμβαση πίστωσης, με την επιφύλαξη της διάταξης για τις αγγελίες ή τις διαφημιστικές προσφορές που περιέχεται στο άρθρο 3 της παρούσας οδηγίας.;

β) Ο υπολογισμός γίνεται βάσει της προϋπόθεσης ότι η σύμβαση πίστωσης παραμένει εν ισχύι κατά τη συμφωνηθείσα διάρκειά της και ότι ο δανειστής και ο καταναλωτής εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους σύμφωνα με τους όρους και στις προθεσμίες που έχουν συμφωνηθεί.

[…]

6. Στις συμβάσεις πίστωσης, οι οποίες περιέχουν ρήτρες δυνάμει των οποίων είναι δυνατό να μεταβληθεί το επιτόκιο και το ποσό ή το επίπεδο άλλων επιβαρύνσεων που συμπεριλαμβάνονται στο συνολικό ετήσιο επιτόκιο αλλά δεν μπορούν να προσδιοριστούν επακριβώς τη στιγμή του υπολογισμού του, ο υπολογισμός του συνολικού ετήσιου πραγματικού επιτοκίου γίνεται με την προϋπόθεση ότι το επιτόκιο και τα λοιπά έξοδα παραμένουν σταθερά ως προς το αρχικό τους επίπεδο και ισχύουν καθόλη τη διάρκεια της πιστωτικής σύμβασης.

[…]»

5 Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής είχε ως εξής:

«Στην έγγραφη σύμβαση αναφέρεται:

α) το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο·

β) οι προϋποθέσεις τυχόν τροποποίησης του συνολικού ετήσιου πραγματικού επιτοκίου.

[…]»

6 Η οδηγία 87/102 καταργήθηκε από τις 11 Ιουνίου 2010, δυνάμει του άρθρου 29 της οδηγίας 2008/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2008, L 133, σ. 66, και διορθωτικό ΕΕ 2009, L 207, σ. 14). Λαμβανομένου όμως υπόψη του χρόνου των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, η οδηγία 87/102 εξακολουθεί να τυγχάνει εφαρμογής εν προκειμένω.

Η οδηγία 93/13

7 Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13:

«Οι ρήτρες της σύμβασης που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και διατάξεις ή αρχές διεθνών συμβάσεων στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η Κοινότητα, ιδίως στον τομέα των μεταφορών, δεν υπόκεινται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας.»

8 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής ορίζει τα ακόλουθα:

«Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.»

9 Το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα κάτωθι:

«1. Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.

2. Η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.»

10 Το άρθρο 5 της ίδιας οδηγίας έχει ως εξής:

«Στην περίπτωση συμβάσεων των οποίων όλες ή μερικές ρήτρες που προτείνονται στον καταναλωτή έχουν συνταχθεί εγγράφως, οι ρήτρες αυτές πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο. Σε περίπτωση αμφιβολίας για την έννοια μιας ρήτρας, επικρατεί η ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία. Αυτός ο ερμηνευτικός κανόνας δεν εφαρμόζεται στα πλαίσια των διαδικασιών που προβλέπονται στο άρθρο 7, παράγραφος 2»

11 Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13:

«Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.»

12 Το άρθρο 7 της οδηγίας αυτής ορίζει τα ακόλουθα:

«1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.

2. Τα μέσα αυτά περιλαμβάνουν διατάξεις που δίνουν σε άτομα ή οργανισμούς που έχουν, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, ορισθεί ως έχοντες έννομο συμφέρον για την προστασία των καταναλωτών, τη δυνατότητα να προσφύγουν, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων ή διοικητικών οργάνων, τα οποία αποφαίνονται για το εάν συμβατικές ρήτρες, που έχουν συνταχθεί με σκοπό τη γενικευμένη χρήση έχουν καταχρηστικό χαρακτήρα και εφαρμόζουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα για να πάψει η χρησιμοποίηση των ρητρών αυτών.

3. Τηρουμένης της εθνικής νομοθεσίας, οι προσφυγές που αναφέρονται στην παράγραφο 2 μπορούν να ασκούνται, κατά πλειόνων επαγγελματιών, χωριστά ή από κοινού, του αυτού επαγγελματικού τομέα ή κατά των ενώσεών τους που χρησιμοποιούν ή συνιστούν τη χρησιμοποίηση των αυτών ή παρόμοιων γενικών συμβατικών ρητρών.»

13 Το άρθρο 8 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα κάτωθι:

«Τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν ή διατηρούν, στον τομέα που διέπεται από την παρούσα οδηγία, αυστηρότερες διατάξεις σύμφωνες προς τη συνθήκη, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή.»

Το σλοβακικό δίκαιο

14 Το άρθρο 53a του Občiansky zákonník (Αστικού Κώδικα), το οποίο μεταφέρει στην εθνική έννομη τάξη το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, απαγορεύει σε κάθε επαγγελματία να συνεχίζει να χρησιμοποιεί συμβατική ρήτρα που έχει αναγνωριστεί ότι είναι καταχρηστική από δικαστήριο με απόφαση εκδοθείσα επί ένδικης διαφοράς σχετικής με το δίκαιο προστασίας καταναλωτή. Η διάταξη αυτή απαιτεί, εντούτοις, να έχει κινήσει ο καταναλωτής την ένδικη διαδικασία ή, σε περίπτωση που είναι εναγόμενος, να έχει καταθέσει δικόγραφο.

15 Το άρθρο 93 του zákon č. 99/1963 Zb., Občiansky súdny poriadok (νόμου 99/1963, σχετικά με τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας), ως είχε κατά τον κρίσιμο χρόνο (στο εξής: Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας), ορίζει τα ακόλουθα:

«1) Όποιος έχει έννομο συμφέρον από την έκβαση της δίκης μπορεί να παρέμβει υπέρ του ενάγοντος ή του εναγομένου […].

2) Παρέμβαση υπέρ του ενάγοντος ή του εναγομένου μπορεί επίσης να ασκήσει νομικό πρόσωπο του οποίου η δραστηριότητα αποσκοπεί στην προστασία δικαιωμάτων βάσει ειδικών διατάξεων.

3) Το πρόσωπο αυτό παρεμβαίνει είτε με δική του πρωτοβουλία είτε κατ' αίτηση διαδίκου η οποία του διαβιβάζεται από το δικαστήριο. Το δικαστήριο αποφαίνεται επί του παραδεκτού της παρέμβασης μόνον εφόσον του υποβληθεί σχετικό αίτημα.

4) Στο πλαίσιο της δίκης, ο παρεμβαίνων έχει τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις με τους διαδίκους. Ενεργεί όμως μόνο για δικό του λογαριασμό. Αν οι ενέργειές του είναι αντίθετες προς εκείνες του διαδίκου υπέρ του οποίου παρεμβαίνει, το δικαστήριο τις εκτιμά κατόπιν εξέτασης του συνόλου των περιστάσεων.»

16 Το άρθρο 172 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας έχει ως εξής:

«1) Ο δικαστής μπορεί να εκδώσει διαταγή πληρωμής ακόμη και χωρίς ρητό αίτημα του ενάγοντος και χωρίς να ακούσει τον εναγόμενο, αν με το δικόγραφο της αγωγής προβάλλεται απαίτηση είσπραξης χρηματικού ποσού που απορρέει από τις περιστάσεις τις οποίες επικαλείται ο ενάγων. Με τη διαταγή πληρωμής, ο εναγόμενος υποχρεώνεται να καταβάλει στον ενάγοντα, εντός δεκαπέντε ημερών από της κοινοποίησής της, το οφειλόμενο ποσό και καταδικάζεται στη δικαστική δαπάνη, ή άλλως οφείλει να ασκήσει ανακοπή ενώπιον του δικαστηρίου που εξέδωσε τη διαταγή πληρωμής. Η ανακοπή κατά της διαταγής πληρωμής πρέπει να είναι εμπεριστατωμένα αιτιολογημένη. […]

[…]

3) Αν ο δικαστής δεν εκδώσει διαταγή πληρωμής, ορίζει δικάσιμο.

[…]

7) Αν με το δικόγραφο της αγωγής προβάλλεται απαίτηση η οποία είναι, εν μέρει, προδήλως αντίθετη με τον νόμο, ο δικαστής εκδίδει διαταγή πληρωμής, με τη συγκατάθεση του ενάγοντος, μόνο για το μέρος της απαίτησης που δεν επηρεάζεται από την αντίθεση αυτή· άπαξ και δοθεί η συγκατάθεση, η δίκη έχει πλέον ως αντικείμενο μόνον το συγκεκριμένο μέρος του δικογράφου και ο δικαστής δεν αποφαίνεται επί των λοιπών. Το αντικείμενο της δίκης παραμένει, ακόμη και μετά την έκδοση διαταγής πληρωμής, περιορισμένο σε εκείνο το μέρος του δικογράφου της αγωγής επί του οποίου ο δικαστής αποφάνθηκε με την έκδοσή της· η διάταξη αυτή εφαρμόζεται και σε περίπτωση που ασκηθεί ανακοπή.

[…]

9) Αν η προβαλλόμενη απαίτηση αφορά χρηματικό ποσό από σύμβαση με καταναλωτή και ο εναγόμενος είναι καταναλωτής, ο δικαστής δεν εκδίδει διαταγή πληρωμής εφόσον η σύμβαση περιέχει καταχρηστικές ρήτρες.»

17 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, στοιχείο g, του νόμου 258/2001 για την καταναλωτική πίστη, που έχει εφαρμογή στην υπόθεση της κύριας δίκης, σύμβαση καταναλωτικής πίστης στην οποία δεν αναγράφεται το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο (στο εξής: ΣΕΠΕ) θεωρείται ότι δεν γεννά απαίτηση καταβολής τόκων και εξόδων.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

18 Στις 24 Οκτωβρίου 2005 ο J. Danko συνήψε με τη Všeobecná úverová banka a.s. σύμβαση καταναλωτικού δανείου ύψους 30 000 σλοβακικών κορωνών (SKK) (περίπου 995 ευρώ), με δυνατότητα ανανέωσης της ισχύος της. Η δανείστρια εκχώρησε, εν συνεχεία, την απαίτησή της από την εν λόγω σύμβαση στην EOS, εταιρία είσπραξης οφειλών.

19 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι στην επίδικη σύμβαση δεν αναγραφόταν το ΣΕΠΕ, αλλά μόνο μια μαθηματική εξίσωση για τον υπολογισμό του ΣΕΠΕ, χωρίς τα απαραίτητα στοιχεία για την πραγματοποίηση αυτού του υπολογισμού.

20 Επικαλούμενη ότι ο δανειολήπτης παρέβη τους όρους της σύμβασης, η EOS άσκησε ενώπιον του Okresný súd Humenné (πρωτοδικείου Humenné, Σλοβακία) αγωγή με αίτημα την καταβολή ποσού 1 123,12 ευρώ, συν τόκους υπερημερίας με επιτόκιο 9,5 %. Ειδικότερα, ζήτησε την έκδοση διαταγής πληρωμής κατ' εφαρμογήν του άρθρου 172, παράγραφος 1, του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, το οποίο προβλέπει ταχεία διαδικασία που χαρακτηρίζεται από τη λήψη απόφασης χωρίς συζήτηση στο ακροατήριο και χωρίς διεξαγωγή αποδείξεων, αποκλειστικώς βάσει των ισχυρισμών του ενάγοντος.

21 Στις 24 Αυγούστου 2012 το Okresný súd Humenné (πρωτοδικείο Humenné) εξέδωσε τη ζητηθείσα διαταγή πληρωμής. Η διαταγή αυτή δεν εκδόθηκε από δικαστή, αλλά από διοικητικό υπάλληλο. Δεν ελήφθη συναφώς υπόψη ότι στην επίδικη σύμβαση δεν αναγραφόταν το ΣΕΠΕ, ούτε εξετάστηκε ο τυχόν καταχρηστικός χαρακτήρας των ρητρών της.

22 Η Združenie na ochranu občana spotrebiteľa HOOS, σλοβακική ένωση προστασίας των καταναλωτών (στο εξής: HOOS), παρεμβαίνοντας υπέρ του J. Danko και της M. Dankovά, άσκησε ανακοπή κατά της διαταγής πληρωμής.

23 Με διάταξη της 17ης Ιανουαρίου 2013, το Okresný súd Humenné (πρωτοδικείο Humenné) απέρριψε την εν λόγω ανακοπή με την αιτιολογία ότι, επειδή η ανακοπή δεν ασκήθηκε από τον ίδιο τον καταναλωτή, δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις που απαιτούνταν για να μπορεί η HOOS να παρέμβει στη δίκη.

24 Η HOOS προσέβαλε την ως άνω διάταξη ενώπιον του Krajský súd v Prešove (εφετείου Prešov, Σλοβακία), το οποίο, με διάταξη της 30ής Σεπτεμβρίου 2013, την εξαφάνισε και κάλεσε το Okresný súd Humenné (πρωτοδικείο Humenné) να ορίσει δικάσιμο, να διεξαγάγει αποδείξεις και να αποφανθεί εκ νέου επί της ουσίας κατόπιν δικαστικού ελέγχου των συμβατικών ρητρών της επίδικης σύμβασης. Το Krajský súd v Prešove (εφετείο Prešov) δέχθηκε την ανακοπή της HOOS με την αιτιολογία ότι η τελευταία διέθετε τα ίδια δικαιώματα με έναν καταναλωτή-δανειολήπτη, ενώ έκρινε επίσης ότι ήταν αδύνατο να εφαρμοστεί επί της υπόθεσης της κύριας δίκης η ταχεία διαδικασία επειδή σε αυτήν δεν προβλέπεται συζήτηση στο ακροατήριο ούτε διεξαγωγή αποδείξεων.

25 Ο γενικός εισαγγελέας (Σλοβακία) άσκησε ενώπιον του Najvyšší súd (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Σλοβακία) έκτακτο ένδικο μέσο κατά της διάταξης του Krajský súd v Prešove (εφετείου Prešov).

26 Με διάταξη της 10ης Μαρτίου 2015, το Najvyšší súd (Ανώτατο Δικαστήριο) αναίρεσε τη διάταξη του Krajský súd v Prešove (εφετείου Prešov) και ανέπεμψε την υπόθεση σε αυτό. Πιο συγκεκριμένα, διαπίστωσε ότι παρέμβαση από ένωση προστασίας καταναλωτών νοείται μόνον αφότου κινηθεί η ένδικη διαδικασία, της οποίας αφετηρία αποτελεί αποκλειστικώς η άσκηση ανακοπής από τον καταναλωτή κατά της διαταγής πληρωμής.

27 Το Krajský súd v Prešove (εφετείο Prešov) διερωτάται αν η εθνική νομοθεσία συνάδει με την προβλεπόμενη από το δίκαιο της Ένωσης αρχή της ισοδυναμίας, όσον αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ένωση προστασίας καταναλωτών μπορεί να παρέμβει σε δίκη υπέρ του καταναλωτή, σε σύγκριση προς τους γενικούς κανόνες του σλοβακικού δικαίου για την παρέμβαση υπέρ του εναγομένου.

28 Επ' αυτού, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι σε περίπτωση που εναγόμενος καταναλωτής επιδεικνύει άγνοια ή αμέλεια, σε σχέση με τη διαδικασία του άρθρου 53a του Αστικού Κώδικα για την παύση της χρησιμοποίησης καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις με τους καταναλωτές, ή είναι αγνώστου διαμονής, τότε καθίσταται αδύνατη η αποτελεσματική υπεράσπιση των δικαιωμάτων του αν το δικαστήριο ενώπιον του οποίου έχει υποβληθεί αίτηση έκδοσης διαταγής πληρωμής οφείλει να μην υπεισέλθει σε έλεγχο της καταχρηστικότητας των σχετικών ρητρών.

29 Εν προκειμένω, οι διατάξεις του σλοβακικού δικαίου δεν επιτρέπουν σε ένωση προστασίας καταναλωτή να παρέμβει υπέρ του καταναλωτή στη δίκη, στον βαθμό που απαιτούν:

– να έχει δώσει ο καταναλωτής γραπτή συγκατάθεση για την άσκηση τέτοιας παρέμβασης·

– να εγκρίνονται και από τον ίδιο τον καταναλωτή ως εναγόμενο οι αμυντικοί ισχυρισμοί που προβάλλονται από την ένωση, και

– να δώσει ο καταναλωτής συγκατάθεση προκειμένου να μπορεί η ένωση να προσβάλει δικαστική απόφαση η οποία τον αφορά.

30 Κατά το αιτούν δικαστήριο, στην υπόθεση της κύριας δίκης, το σλοβακικό δίκαιο εφαρμόστηκε κατά τρόπο λιγότερο ευνοϊκό απ' ό,τι στις καταστάσεις οι οποίες δεν ενέχουν κανένα στοιχείο που να άπτεται του δικαίου της Ένωσης, όπερ αντιβαίνει στην απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Pohotovosť (C-470/12, EU:C:2014:101, σκέψη 46). Ειδικότερα, όταν πρόκειται για κατάσταση που δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, η ένδικη διαδικασία θεωρείται ότι κινείται από την ημερομηνία κατάθεσης του εισαγωγικού δικογράφου, με αποτέλεσμα να υφίσταται δυνατότητα άσκησης παρέμβασης ήδη από την έναρξη της δίκης.

31 Τέλος, ως προς τη ρήτρα της επίδικης σύμβασης σχετικά με τον ΣΕΠΕ, το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι είναι αδιαφανής και αντίθετη προς τα χρηστά ήθη, οπότε, βάσει του σλοβακικού δικαίου, η επίδικη σύμβαση θα έπρεπε να θεωρηθεί ότι δεν γεννά απαίτηση καταβολής τόκων και εξόδων. Κατά το αιτούν δικαστήριο, η διαπίστωση ότι δεν παράγονται εν προκειμένω τέτοια αποτελέσματα είναι

σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας και έχει αποτρεπτικό χαρακτήρα, όπως απαίτησε το Δικαστήριο με την απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, σκέψεις 65 και 69).

32 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Krajský súd v Prešove (εφετείο του Prešov) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Λαμβανομένων υπόψη της αποφάσεως [της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Pohotovosť (C-470/12, EU:C:2014:101)], και των εκτιμήσεων που παρατίθενται [από το Δικαστήριο] στη σκέψη 46 αυτής, αντιβαίνει στην αρχή της ισοδυναμίας του δικαίου της Ένωσης νομοθετική ρύθμιση η οποία, στο πλαίσιο της ισοδυναμίας των προστατευόμενων από τη νομοθεσία συμφερόντων και της προστασίας των δικαιωμάτων των καταναλωτών κατά καταχρηστικών συμβατικών ρητρών, δεν επιτρέπει, χωρίς τη συμφωνία του εναγόμενου καταναλωτή, σε νομικό πρόσωπο το οποίο έχει ως σκοπό τη συλλογική προστασία των καταναλωτών κατά καταχρηστικών συμβατικών διατάξεων και αποβλέπει στην επίτευξη του στόχου που προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας [93/13], όπως μεταφέρθηκε στην εθνική έννομη τάξη με το άρθρο 53a, παράγραφοι 1 και 2, του Αστικού Κώδικα, να μετάσχει ως πρόσθετος διάδικος (παρεμβαίνων) στην ένδικη διαδικασία από την κίνηση αυτής και να χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά, προς όφελος του καταναλωτή, τα μέσα δικαστικής προσφυγής και άμυνας, με σκοπό την πραγμάτωση, στο πλαίσιο της εν λόγω διαδικασίας, της προστασίας κατά της συστηματικής χρήσεως καταχρηστικών συμβατικών ρητρών, ενώ σε άλλη περίπτωση ο πρόσθετος διάδικος (παρεμβαίνων) που παρεμβαίνει σε ένδικη διαδικασία υπέρ του εναγομένου και έχει συμφέρον στον ουσιαστικού (περιουσιακού) δικαίου ορισμό του αντικειμένου της διαδικασίας ουδόλως χρειάζεται, εν αντιθέσει προς την ένωση προστασίας των καταναλωτών, τη συμφωνία του εναγομένου υπέρ του οποίου παρεμβαίνει για να μετάσχει στην ένδικη διαδικασία από την κίνηση αυτής και για να χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά τα μέσα δικαστικής προσφυγής και άμυνας προς όφελος του εναγομένου;

2) Έχει η έκφραση “διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό” του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, λαμβανομένων επίσης υπόψη των διαπιστώσεων του Δικαστηρίου [στις αποφάσεις της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), και της 23ης Απριλίου 2015, Van Hove (C-96/14, EU:C:2015:262)], την έννοια ότι συμβατική ρήτρα μπορεί να θεωρηθεί διατυπωμένη κατά τρόπο ασαφή και μη κατανοητό –με έννομη συνέπεια να υπόκειται σε [αυτεπάγγελτο] δικαστικό έλεγχο του καταχρηστικού χαρακτήρα της– στην περίπτωση επίσης κατά την οποία ο νομικός θεσμός τον οποίο αυτή ρυθμίζει είναι αφ’ εαυτού πολύπλοκος, οι έννομες συνέπειες αυτού είναι δύσκολα προβλέψιμες από τον μέσο καταναλωτή και για την κατανόηση αυτού απαιτούνται κατά κανόνα επαγγελματικές νομικές συμβουλές, των οποίων το κόστος είναι δυσανάλογο προς την αξία της παροχής που λαμβάνει ο καταναλωτής βάσει της συμβάσεως;

3) Στην περίπτωση κατά την οποία δικαστήριο αποφαίνεται επί δικαιωμάτων που απορρέουν από σύμβαση συναφθείσα με καταναλωτή και τα οποία προβάλλονται κατά του καταναλωτή ως εναγομένου βάσει των ισχυρισμών του ενάγοντος και μόνον, μέσω διαταγής πληρωμής στο πλαίσιο διαδικασίας λήψεως ασφαλιστικών μέτρων, χωρίς το δικαστήριο αυτό να εφαρμόζει καθ’ οιονδήποτε τρόπο στη διαδικασία τη διάταξη του άρθρου 172, παράγραφος 9, του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, η οποία αποκλείει την έκδοση διαταγής πληρωμής σε περίπτωση υπάρξεως καταχρηστικών συμβατικών ρητρών σε σύμβαση συναφθείσα με καταναλωτή, αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης νομοθεσία κράτους μέλους η οποία, λαμβανομένης υπόψη της βραχείας προθεσμίας που προβλέπεται για την άσκηση ανακοπής και την προβολή της ενδεχόμενης αδυναμίας ανευρέσεως ή αδράνειας του καταναλωτή, δεν παρέχει τη δυνατότητα σε ένωση για την προστασία των καταναλωτών, εγκεκριμένη και εξουσιοδοτημένη να επιδιώκει τον στόχο που προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας [93/13], όπως μεταφέρθηκε στην εθνική έννομη τάξη με το άρθρο 53a, παράγραφοι 1 και 2, του Αστικού Κώδικα, να ασκήσει με αποτελεσματικό τρόπο, χωρίς τη συγκατάθεση του καταναλωτή (χωρίς ρητή διαφωνία του

καταναλωτή), τη μόνη δυνατότητα προστασίας του καταναλωτή, υπό μορφή ανακοπής κατά της διαταγής πληρωμής, σε περίπτωση μη τηρήσεως από το δικαστήριο της προβλεπόμενης στο άρθρο 172, παράγραφος 9, του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας υποχρεώσεως;

4) Μπορεί να θεωρηθεί λυσιτελής για την απάντηση στο δεύτερο και στο τρίτο ερώτημα η περίσταση ότι η έννομη τάξη δεν αναγνωρίζει στον καταναλωτή δικαίωμα υποχρεωτικής νομικής συνδρομής, η δε άγνοια αυτού στον συγκεκριμένο τομέα, ελλείψει νομικής εκπροσωπήσεως, συνεπάγεται τον μη αμελητέο κίνδυνο να μην αντιληφθεί ο καταναλωτής τον καταχρηστικό χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών και να μην ενεργήσει καν ώστε να καταστήσει εφικτή την υπέρ αυτού παρέμβαση στην ένδικη διαδικασία ενώσεως για την προστασία των καταναλωτών, εγκεκριμένης και εξουσιοδοτημένης να επιδιώκει τον στόχο που προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας [93/13], όπως μεταφέρθηκε στην εθνική έννομη τάξη με το άρθρο 53a, παράγραφοι 1 και 2, του Αστικού Κώδικα;

5) Αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης και στην απαίτηση εκτιμήσεως όλων των περιστάσεων της υποθέσεως, κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας [93/13], νομοθεσία όπως αυτή που διέπει τη διαδικασία λήψεως ασφαλιστικών μέτρων για την έκδοση διαταγής πληρωμής (άρθρα 172, παράγραφος 1, επ. του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας), η οποία επιτρέπει 1) να αναγνωριστεί στον επαγγελματία, με συνέπειες δικαστικής αποφάσεως, το δικαίωμα σε χρηματική παροχή, 2) στο πλαίσιο διαδικασίας λήψεως ασφαλιστικών μέτρων, 3) ενώπιον διοικητικού υπαλλήλου του δικαστικού οργάνου, 4) βάσει των ισχυρισμών του επαγγελματία και μόνον, τούτο δε 5) χωρίς διεξαγωγή αποδείξεων και σε κατάσταση κατά την οποία 6) ο καταναλωτής δεν εκπροσωπείται από νομικό επαγγελματία, 7) η δε άμυνά του δεν μπορεί να αναληφθεί αποτελεσματικά, χωρίς τη συγκατάθεσή του, από ένωση προστασίας των καταναλωτών, εγκεκριμένη και εξουσιοδοτημένη να επιδιώκει τον στόχο που προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας [93/13], όπως μεταφέρθηκε στην εθνική έννομη τάξη με το άρθρο 53a, παράγραφοι 1 και 2, του Αστικού Κώδικα;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος

33 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν η οδηγία 93/13 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν επιτρέπει εθνική νομοθεσία όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία δεν παρέχει σε ένωση προστασίας καταναλωτών τη δυνατότητα να παρέμβει υπέρ του καταναλωτή σε διαδικασία έκδοσης διαταγής πληρωμής εις βάρος ιδιώτη καταναλωτή και να ασκήσει ανακοπή κατά της διαταγής σε περίπτωση που δεν την έχει προσβάλει ο ίδιος ο καταναλωτής.

34 Ως προς το ζήτημα αυτό επισημαίνεται ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 υποχρεώνει τα κράτη μέλη να μεριμνούν ώστε να υπάρχουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα προκειμένου να τερματίζεται η χρησιμοποίηση καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές. Από το άρθρο 7, παράγραφος 2, της ως άνω οδηγίας προκύπτει ότι τα μέσα αυτά περιλαμβάνουν τη δυνατότητα των προσώπων ή των οργανισμών που έχουν έννομο συμφέρον για την προστασία των καταναλωτών να προσφεύγουν ενώπιον των δικαστηρίων ώστε να ελέγχεται κατά πόσο ρήτρες οι οποίες έχουν καταρτιστεί για γενικευμένη χρήση είναι καταχρηστικές και να επιτυγχάνεται, ενδεχομένως, η απαγόρευσή τους (απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Pohotovosť, C-470/12, EU:C:2014:101, σκέψη 43 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

35 Ωστόσο, ούτε η οδηγία 93/13 ούτε οι οδηγίες που εκδόθηκαν μεταγενέστερα και συμπληρώνουν το ρυθμιστικό πλαίσιο προστασίας των καταναλωτών περιέχουν διατάξεις οι οποίες να διέπουν τον ρόλο που μπορούν ή οφείλουν να διαδραματίζουν οι ενώσεις προστασίας των καταναλωτών στο πλαίσιο

ατομικών διαφορών στις οποίες εμπλέκεται καταναλωτής. Έτσι, η οδηγία 93/13 δεν ρυθμίζει το ζήτημα αν οι ενώσεις αυτές πρέπει να έχουν το δικαίωμα να γίνονται δεκτές ως παρεμβαίνουσες υπέρ καταναλωτών στο πλαίσιο τέτοιων ατομικών διαφορών (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Pohotovosť, C-470/12, EU:C:2014:101, σκέψη 45).

36 Επομένως, ελλείψει διάταξης του δικαίου της Ένωσης σχετικής με τη δυνατότητα των ενώσεων προστασίας των καταναλωτών να παρεμβαίνουν σε ατομικές διαφορές στις οποίες εμπλέκονται καταναλωτές, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να ορίσει τέτοιους κανόνες, δυνάμει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας, υπό την προϋπόθεση πάντως ότι οι κανόνες αυτοί δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν παρόμοιες καταστάσεις ρυθμιζόμενες από το εσωτερικό δίκαιο (αρχή της ισοδυναμίας) και ότι δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχονται από το δίκαιο της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Pohotovosť, C-470/12, EU:C:2014:101, σκέψη 46).

37 Όσον αφορά, πρώτον, την αρχή της ισοδυναμίας, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι οι προϋποθέσεις από τις οποίες η επίμαχη εθνική νομοθεσία εξαρτά τη δυνατότητα ένωσης προστασίας καταναλωτών να γίνει δεκτή ως παρεμβαίνουσα είναι ευνοϊκότερες σε περίπτωση που η αγωγή ασκείται αποκλειστικώς βάσει του εσωτερικού δικαίου απ' ό,τι σε περίπτωση που ασκείται βάσει του δικαίου της Ένωσης. Πράγματι, ενώ, σε υπόθεση η οποία δεν ενέχει στοιχεία που άπτονται του δικαίου της Ένωσης, η ένδικη διαδικασία θεωρείται, κατά την εθνική νομοθεσία, ότι κινείται την ημερομηνία κατάθεσης του εισαγωγικού δικογράφου ενώπιον του δικαστηρίου, οπότε ο παρεμβαίνων έχει τη δυνατότητα να ασκήσει παρέμβαση στη δίκη ήδη από την έναρξή της, αντιθέτως φαίνεται ότι στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, η ένδικη διαδικασία θεωρείται ότι κινείται μόνον από την ημερομηνία άσκησης ανακοπής από τον καταναλωτή και, ως εκ τούτου, η ένωση προστασίας καταναλωτών μπορεί να παρέμβει μόνο μετά την ανακοπή.

38 Υπενθυμίζεται επ' αυτού ότι η τήρηση της αρχής ισοδυναμίας επιτάσσει να εφαρμόζονται με τον ίδιο τρόπο οι εθνικοί κανόνες επί των διαδικασιών που θεμελιώνονται στο δίκαιο της Ένωσης και επί των διαδικασιών που θεμελιώνονται στο εσωτερικό δίκαιο (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 20ής Οκτωβρίου 2016, Danqua, C-429/15, EU:C:2016:789, σκέψη 30).

39 Κατά συνέπεια, η ως άνω αρχή πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν επιτρέπει εθνική νομοθεσία η οποία εξαρτά την παρέμβαση των ενώσεων προστασίας καταναλωτών στις ένδικες διαφορές που άπτονται του δικαίου της Ένωσης από προϋποθέσεις λιγότερο ευνοϊκές σε σχέση με τις ισχύουσες για τις ένδικες διαφορές που διέπονται αποκλειστικώς από το εσωτερικό δίκαιο.

40 Μολονότι η Σλοβακική Κυβέρνηση ισχυρίζεται, με τις γραπτές της παρατηρήσεις, ότι η διαφοροποιημένη εφαρμογή των εθνικών κανόνων στους οποίους αναφέρθηκε το αιτούν δικαστήριο δεν στηρίζεται στο αν η ένδικη διαφορά διέπεται από το δίκαιο της Ένωσης ή όχι, αλλά οφείλεται στη διαφορετική φύση των αντίστοιχων διαδικασιών, εναπόκειται εντούτοις στο αιτούν δικαστήριο, το οποίο έχει άμεση γνώση των δικονομικών διατάξεων που ρυθμίζουν την άσκηση των ενδίκων βοηθημάτων στην εσωτερική του έννομη τάξη, να ελέγξει αν τηρείται η αρχή της ισοδυναμίας στην υπόθεση ενώπιόν του, αναλύοντας τα σχετικά ένδικα βοηθήματα υπό το πρίσμα του αντικειμένου, της αιτίας και των βασικών τους στοιχείων.

41 Όσον αφορά, δεύτερον, την αρχή της αποτελεσματικότητας, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι το να μην επιτρέπεται σε ένωση προστασίας καταναλωτών να ασκήσει παρέμβαση σε διαδικασία εις βάρος ενός καταναλωτή δεν σημαίνει ότι θίγεται το δικαίωμα της ένωσης αυτής σε πραγματική δικαστική προστασία προς υπεράσπιση των δικαιωμάτων τα οποία της αναγνωρίζονται ως ένωση τέτοιου είδους και συνίστανται, ιδίως, στα δικαιώματά της για άσκηση συλλογικής αγωγής βάσει του άρθρου 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13. Πρέπει να προστεθεί άλλωστε ότι, κατ' εφαρμογήν της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας, μια ένωση μπορεί να αντιπροσωπεύει ευθέως τον καταναλωτή σε οποιαδήποτε

διαδικασία, περιλαμβανομένης και της διαδικασίας εκτέλεσης, δυνάμει εντολής του τελευταίου (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Pohotovosť, C-470/12, EU:C:2014:101, σκέψεις 54 και 55).

42 Υπό τις συνθήκες αυτές, η επίμαχη εθνική νομοθεσία δεν αντιβαίνει, κατά τα φαινόμενα, στην αρχή της αποτελεσματικότητας, όσον αφορά το δικαίωμα των ενώσεων προστασίας καταναλωτών να παρεμβαίνουν σε ένδικες διαφορές στις οποίες εμπλέκονται καταναλωτές, σε περιπτώσεις όπως αυτή της υπόθεσης της κύριας δίκης.

43 Κατόπιν όλων των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 93/13, σε συνδυασμό με την αρχή της ισοδυναμίας, έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει εθνική νομοθεσία όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία δεν παρέχει σε ένωση προστασίας καταναλωτών τη δυνατότητα να παρέμβει υπέρ του καταναλωτή σε διαδικασία έκδοσης διαταγής πληρωμής εις βάρος ιδιώτη καταναλωτή και να ασκήσει ανακοπή κατά της διαταγής σε περίπτωση που δεν την έχει προσβάλει ο ίδιος ο καταναλωτής, εφόσον διαπιστώνεται ότι η εν λόγω νομοθεσία εξαρτά πράγματι την παρέμβαση των ενώσεων προστασίας καταναλωτών στις ένδικες διαφορές οι οποίες άπτονται του δικαίου της Ένωσης από προϋποθέσεις λιγότερο ευνοϊκές σε σχέση με τις ισχύουσες για τις ένδικες διαφορές που διέπονται αποκλειστικώς από το εσωτερικό δίκαιο, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει.

Επί του τρίτου, του τέταρτου και του πέμπτου ερωτήματος

44 Με το τρίτο, το τέταρτο και το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα, που ενδείκνυται να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν η οδηγία 93/13 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν επιτρέπει εθνική νομοθεσία όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία, μολονότι προβλέπει, κατά το στάδιο της έκδοσης διαταγής πληρωμής εις βάρος καταναλωτή, τον έλεγχο του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών της σύμβασης που έχει συνάψει ο καταναλωτής με επαγγελματία, εντούτοις, αφενός, αναθέτει σε διοικητικό υπάλληλο δικαστηρίου, ο οποίος δεν έχει την ιδιότητα του δικαστή, την αρμοδιότητα να εκδώσει τη διαταγή πληρωμής και, αφετέρου, τάσσει δεκαπενθήμερη μόλις προθεσμία για την άσκηση ανακοπής, απαιτώντας παράλληλα να είναι αυτή εμπεριστατωμένα αιτιολογημένη.

45 Υπενθυμίζεται ότι η αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων που απορρέουν από την οδηγία 93/13 διασφαλίζεται μόνον εφόσον το εθνικό δικονομικό σύστημα προβλέπει ότι, είτε στο στάδιο της διαδικασίας έκδοσης διαταγής πληρωμής είτε στο στάδιο της εκτέλεσής της, δικαστής ελέγχει αυτεπαγγέλτως τον τυχόν καταχρηστικό χαρακτήρα των ρητρών της σχετικής σύμβασης (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 18ης Φεβρουαρίου 2016, Finanmadrid EFC, C-49/14, EU:C:2016:98, σκέψεις 45 και 46).

46 Επομένως, σε περίπτωση που δεν προβλέπεται στο στάδιο της εκτέλεσης διαταγής πληρωμής κανένας αυτεπάγγελτος έλεγχος, από δικαστή, της ενδεχόμενης καταχρηστικότητας των ρητρών της σχετικής σύμβασης, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η εθνική νομοθεσία μπορεί να θίξει την αποτελεσματικότητα της προστασίας την οποία επιδιώκει η οδηγία 93/13 αν δεν προβλέπεται τέτοιος έλεγχος στο στάδιο της έκδοσης της διαταγής ή, σε περίπτωση που τέτοιος έλεγχος προβλέπεται αποκλειστικώς στο στάδιο της ανακοπής κατά της ήδη εκδοθείσας διαταγής, αν συντρέχει μη αμελητέος κίνδυνος να μην ασκήσει ο ενδιαφερόμενος καταναλωτής την απαιτούμενη ανακοπή είτε λόγω της ιδιαιτέρως σύντομης προθεσμίας που τάσσεται προς τούτο είτε λόγω της αναλογίας μεταξύ του κόστους το οποίο συνεπάγεται μια ένδικη διαδικασία και του ποσού της αμφισβητούμενης απαίτησης ή ακόμη επειδή η εθνική νομοθεσία δεν επιβάλλει να του κοινοποιούνται υποχρεωτικώς όλες οι πληροφορίες που του είναι αναγκαίες για να είναι σε θέση να αντιληφθεί την έκταση των δικαιωμάτων του (βλ., στο ίδιο πνεύμα, αποφάσεις της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, σκέψη 54, και της 18ης Φεβρουαρίου 2016, Finanmadrid EFC, C-49/14, EU:C:2016:98, σκέψη 52).

47 Εν προκειμένω, το άρθρο 172, παράγραφος 9, του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας ορίζει ότι, σε περίπτωση που η προβαλλόμενη απαίτηση αφορά χρηματικό ποσό από σύμβαση με καταναλωτή και ο εναγόμενος είναι καταναλωτής, ο δικαστής δεν εκδίδει διαταγή πληρωμής εφόσον η σύμβαση περιέχει καταχρηστικές ρήτρες.

48 Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η ίδια αυτή εθνική νομοθεσία παρέχει αρμοδιότητα έκδοσης διαταγής πληρωμής και σε διοικητικό υπάλληλο του δικαστηρίου ο οποίος δεν έχει την ιδιότητα του δικαστή.

49 Υπογραμμίζεται συναφώς ότι, για λόγους διαφύλαξης της πρακτικής αποτελεσματικότητας της οδηγίας 93/13, δεν είναι δυνατόν εθνική νομοθεσία να επιτρέπει να εκδοθεί διαταγή πληρωμής χωρίς να έχει εξασφαλιστεί στον καταναλωτή, σε κάποιο τουλάχιστον στάδιο της διαδικασίας, το εχέγγυο ότι δικαστής θα ελέγξει ότι δεν υπάρχει καταχρηστική ρήτρα στη σχετική σύμβαση (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 18ης Φεβρουαρίου 2016, Finanmadrid EFC, C-49/14, EU:C:2016:98, σκέψη 45).

50 Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι η εθνική νομοθεσία παρέχει αρμοδιότητα έκδοσης διαταγής πληρωμής σε διοικητικό υπάλληλο ο οποίος δεν έχει την ιδιότητα του δικαστή δεν θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας υπό την προϋπόθεση ότι, είτε στο στάδιο της εκτέλεσης της διαταγής πληρωμής είτε στο πλαίσιο της ανακοπής κατά αυτής, προβλέπεται ότι δικαστής ελέγχει ότι δεν υφίσταται καταχρηστική ρήτρα στη σχετική σύμβαση.

51 Πάντως, όπως υπενθυμίστηκε με τη σκέψη 46 της παρούσας απόφασης, η ύπαρξη τέτοιου ελέγχου αποκλειστικώς στο στάδιο της ανακοπής αρκεί προς διαφύλαξη της πρακτικής αποτελεσματικότητας της οδηγίας 93/13 μόνον εφόσον οι καταναλωτές δεν αποθαρρύνονται να ασκήσουν την ανακοπή αυτή.

52 Εν προκειμένω, η επίμαχη εθνική νομοθεσία τάσσει μόλις δεκαπενθήμερη προθεσμία στον καταναλωτή για να ασκήσει ανακοπή κατά διαταγής πληρωμής, απαιτώντας παράλληλα από αυτόν να την αιτιολογήσει εμπεριστατωμένα.

53 Κατά συνέπεια, στην περίπτωση μιας τέτοιας νομοθεσίας, συντρέχει μη αμελητέος κίνδυνος να μην ασκήσει ο ενδιαφερόμενος καταναλωτής ανακοπή και, ως εκ τούτου, να μην καταστεί δυνατό να ελεγχθεί αυτεπαγγέλτως από δικαστή ότι δεν υφίσταται καταχρηστική ρήτρα στη σχετική σύμβαση.

54 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο τρίτο, το τέταρτο και το πέμπτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει εθνική νομοθεσία όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία, μολονότι προβλέπει, κατά το στάδιο της έκδοσης διαταγής πληρωμής εις βάρος καταναλωτή, τον έλεγχο του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών της σύμβασης που έχει συνάψει ο καταναλωτής με επαγγελματία, εντούτοις, αφενός, αναθέτει σε διοικητικό υπάλληλο δικαστηρίου, ο οποίος δεν έχει την ιδιότητα του δικαστή, την αρμοδιότητα να εκδώσει τη διαταγή πληρωμής και, αφετέρου, τάσσει δεκαπενθήμερη προθεσμία για την άσκηση ανακοπής, απαιτώντας παράλληλα να είναι αυτή εμπεριστατωμένα αιτιολογημένη, όταν ένας τέτοιος αυτεπάγγελτος έλεγχος δεν προβλέπεται στο στάδιο της εκτέλεσης της διαταγής, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει.

Επί του δεύτερου ερωτήματος

Επί του παραδεκτού

55 Με τις γραπτές της παρατηρήσεις, η Σλοβακική Κυβέρνηση υποστηρίζει κατ' ουσίαν ότι το συγκεκριμένο ερώτημα είναι υποθετικό δεδομένου ότι ενδεχόμενη αναγνώριση, από το αιτούν δικαστήριο, της ενεργητικής νομιμοποίησης της HOOS θα έχει ως συνέπεια την εξαφάνιση της από

17 Ιανουαρίου 2013 διάταξης του Okresný súd Humenné (πρωτοδικείου Humenné) και την αναπομπή της υπόθεσης ενώπιον του τελευταίου. Συνεπώς, το αιτούν δικαστήριο δεν θα αποφανθεί επί της καταχρηστικότητας της επίδικης συμβατικής ρήτρας.

56 Υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, θεωρούνται κατά τεκμήριο λυσιτελή τα ερωτήματα που αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης και υποβάλλονται από το εθνικό δικαστήριο εντός του νομικού και πραγματικού πλαισίου το οποίο ορίζει με δική του ευθύνη, χωρίς το Δικαστήριο να οφείλει να ελέγξει κατά πόσον είναι ακριβές. Το Δικαστήριο μπορεί να απορρίψει αίτηση εθνικού δικαστηρίου για την έκδοση προδικαστικής απόφασης μόνον όταν προκύπτει προδήλως ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ουδεμία σχέση έχει με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσης ή ακόμη όταν το Δικαστήριο δεν έχει στη διάθεσή του τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που του είναι αναγκαία για να δώσει χρήσιμη απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα (απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2017, Malta Dental Technologists Association και Reynaud, C-125/16, EU:C:2017:707, σκέψη 28 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

57 Εξάλλου, στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να αποφασίσει σε ποιο στάδιο της διαδικασίας πρέπει να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο (απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2017, Malta Dental Technologists Association και Reynaud, C-125/16, EU:C:2017:707, σκέψη 29 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

58 Υπό το πρίσμα της νομολογίας αυτής και λαμβανομένης υπόψη της απάντησης που δόθηκε στο πρώτο, το τρίτο, το τέταρτο και το πέμπτο ερώτημα, διαπιστώνεται ότι το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα είναι παραδεκτό.

Επί της ουσίας

59 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι, σε σύμβαση καταναλωτικής πίστης, η ρήτρα που αφορά το κόστος της πίστωσης πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, όπως απαιτεί η ως άνω διάταξη, σε περίπτωση που στη σύμβαση αυτή, αφενός, δεν αναγράφεται το ΣΕΠΕ, αλλά απλώς και μόνο μια μαθηματική εξίσωση για τον υπολογισμό του ΣΕΠΕ, χωρίς τα απαραίτητα στοιχεία για την πραγματοποίηση του εν λόγω υπολογισμού, και, αφετέρου, δεν μνημονεύεται το επιτόκιο.

60 Υπενθυμίζεται, εκ προοιμίου, ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 ορίζει ότι η εκτίμηση της καταχρηστικότητας των ρητρών σύμβασης συναφθείσας με καταναλωτή δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κύριου αντικειμένου της σύμβασης ούτε την αναλογία μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή των αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.

61 Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι αυτή η απαίτηση διαφάνειας των συμβατικών ρητρών, η οποία υπενθυμίζεται και στο άρθρο 5 της οδηγίας 93/13, δεν είναι δυνατό να περιορίζεται απλώς στον κατανοητό χαρακτήρα τους από τυπικής και γραμματικής άποψης, αλλά ότι, αντιθέτως, επειδή το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η προαναφερθείσα οδηγία στηρίζεται στην ιδέα ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία όσον αφορά, μεταξύ άλλων, το επίπεδο πληροφόρησης, επιβάλλεται να ερμηνεύεται διασταλτικώς η απαίτηση την οποία θέτει η ίδια οδηγία, σχετικά με τη σαφή και κατανοητή διατύπωση των συμβατικών ρητρών και, κατ' επέκταση, με τη διαφάνειά τους (βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andriciuc κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψη 44 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

62 Επομένως, για να κριθεί αν είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό η ρήτρα σύμβασης καταναλωτικής πίστης η οποία αναφέρεται στο κόστος της πίστωσης και, ως εκ τούτου, αφορά το κύριο αντικείμενο της σύμβασης, πρέπει να ληφθούν υπόψη όλες οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που θέτουν υποχρεώσεις σχετικές με την πληροφόρηση των καταναλωτών, οι οποίες ενδέχεται να ισχύουν στην περίπτωση της επίδικης σύμβασης.

63 Ειδικότερα, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί, σε σχέση με την οδηγία 87/102, ότι, λαμβανομένου υπόψη του επιδιωκόμενου με εκείνη την οδηγία σκοπού της προστασίας του καταναλωτή από επαχθείς πιστωτικούς όρους, και προκειμένου αυτός να είναι σε θέση να γνωρίζει πλήρως τους όρους της μελλοντικής εκτέλεσης της σύμβασης που υπέγραψε, το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας απαιτεί να έχει ο δανειολήπτης στη διάθεσή του, κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης, όλα τα στοιχεία τα οποία ενδέχεται να επηρεάσουν την έκταση της δέσμευσής του (απόφαση της 9ης Ιουλίου 2015, Bucura, C-348/14, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:447, σκέψη 57 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

64 Το άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 87/102 ορίζει ότι η σύμβαση πίστωσης πρέπει να καταρτίζεται εγγράφως και ότι στο σχετικό έγγραφο πρέπει να αναγράφονται το ΣΕΠΕ, καθώς και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες είναι δυνατή η τροποποίησή του. Το άρθρο 1α της οδηγίας αυτής καθορίζει τους λεπτομερείς κανόνες υπολογισμού του ΣΕΠΕ και καθιστά σαφές, στην παράγραφό του 4, στοιχείο α′, ότι αυτό πρέπει να υπολογίζεται «κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης». Είναι άρα ουσιώδους σημασίας η παροχή στον καταναλωτή αυτής της πληροφορίας ως προς το συνολικό κόστος της πίστωσης, υπό τη μορφή επιτοκίου υπολογιζόμενου βάσει ενιαίου μαθηματικού τύπου (βλ., στο ίδιο πνεύμα, διάταξη της 16ης Νοεμβρίου 2010, Pohotovosť, C-76/10, EU:C:2010:685, σκέψεις 69 και 70).

65 Συνεπώς, η μη αναγραφή του ΣΕΠΕ σε σύμβαση πίστωσης μπορεί να συνιστά αποφασιστικό στοιχείο στο πλαίσιο της ανάλυσης που καλείται να διενεργήσει το αντίστοιχο εθνικό δικαστήριο ως προς το ζήτημα αν η σχετική με το κόστος της πίστωσης ρήτρα της ως άνω σύμβασης είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, υπό την έννοια του άρθρου 4 της οδηγίας 93/13. Αν τούτο δεν συμβαίνει, το εθνικό δικαστήριο είναι ελεύθερο να εκτιμήσει την καταχρηστικότητα μιας τέτοιας ρήτρας κατά την έννοια του άρθρου 3 της οδηγίας αυτής (βλ., στο ίδιο πνεύμα, διάταξη της 16ης Νοεμβρίου 2010, Pohotovosť, C-76/10, EU:C:2010:685, σκέψεις 71 και 72).

66 Σημειωτέον επίσης ότι πρέπει να εξομοιωθεί με την περίπτωση της μη αναγραφής του ΣΕΠΕ σε σύμβαση πίστωσης και μια περίπτωση, όπως αυτή της υπόθεσης της κύριας δίκης, όπου η σύμβαση περιέχει απλώς και μόνο μια μαθηματική εξίσωση για τον υπολογισμό του ΣΕΠΕ, χωρίς τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για την πραγματοποίηση του εν λόγω υπολογισμού.

67 Πράγματι, σε μια τέτοια περίπτωση, δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι, κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης, ο καταναλωτής γνωρίζει πλήρως τους όρους της μελλοντικής εκτέλεσης της σύμβασης που υπέγραψε και, κατ' επέκταση, ότι έχει στη διάθεσή του όλα τα στοιχεία τα οποία ενδέχεται να επηρεάσουν την έκταση της δέσμευσής του.

68 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση που σύμβαση καταναλωτικής πίστης, αφενός, δεν αναγράφει το ΣΕΠΕ, αλλά περιέχει απλώς και μόνο μια μαθηματική εξίσωση για τον υπολογισμό του ΣΕΠΕ, χωρίς τα απαραίτητα στοιχεία για την πραγματοποίηση του εν λόγω υπολογισμού και, αφετέρου, δεν μνημονεύει το επιτόκιο, το γεγονός αυτό είναι αποφασιστικό στοιχείο στο πλαίσιο της ανάλυσης την οποία καλείται να διενεργήσει το αντίστοιχο εθνικό δικαστήριο ως προς το ζήτημα αν η σχετική με το κόστος της πίστωσης ρήτρα της ως άνω σύμβασης είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, υπό την έννοια της προαναφερθείσας διάταξης.

Επί των δικαστικών εξόδων

69 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (όγδοο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Η οδηγία 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, σε συνδυασμό με την αρχή της ισοδυναμίας, έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει εθνική νομοθεσία όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία δεν παρέχει σε ένωση προστασίας καταναλωτών τη δυνατότητα να παρέμβει υπέρ του καταναλωτή σε διαδικασία έκδοσης διαταγής πληρωμής εις βάρος ιδιώτη καταναλωτή και να ασκήσει ανακοπή κατά της διαταγής σε περίπτωση που δεν την έχει προσβάλει ο ίδιος ο καταναλωτής, εφόσον διαπιστώνεται ότι η εν λόγω νομοθεσία εξαρτά πράγματι την παρέμβαση των ενώσεων προστασίας καταναλωτών στις ένδικες διαφορές οι οποίες άπτονται του δικαίου της Ένωσης από προϋποθέσεις λιγότερο ευνοϊκές σε σχέση με τις ισχύουσες για τις ένδικες διαφορές που διέπονται αποκλειστικώς από το εσωτερικό δίκαιο, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει.**

2) **Η οδηγία 93/13 έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει εθνική νομοθεσία όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, η οποία, μολονότι προβλέπει, κατά το στάδιο της έκδοσης διαταγής πληρωμής εις βάρος καταναλωτή, τον έλεγχο του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών της σύμβασης που έχει συνάψει ο καταναλωτής με επαγγελματία, εντούτοις, αφενός, αναθέτει σε διοικητικό υπάλληλο δικαστηρίου, ο οποίος δεν έχει την ιδιότητα του δικαστή, την αρμοδιότητα να εκδώσει τη διαταγή πληρωμής και, αφετέρου, τάσσει δεκαπενθήμερη προθεσμία για την άσκηση ανακοπής, απαιτώντας παράλληλα να είναι αυτή εμπεριστατωμένα αιτιολογημένη, όταν ένας τέτοιος αυτεπάγγελτος έλεγχος δεν προβλέπεται στο στάδιο της εκτέλεσης της διαταγής, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει.**

3) **Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι, σε περίπτωση που σύμβαση καταναλωτικής πίστης, αφενός, δεν αναγράφει το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο, αλλά περιέχει απλώς και μόνο μια μαθηματική εξίσωση για τον υπολογισμό του, χωρίς τα απαραίτητα στοιχεία για την πραγματοποίηση του εν λόγω υπολογισμού και, αφετέρου, δεν μνημονεύει το επιτόκιο, το γεγονός αυτό είναι αποφασιστικό στοιχείο στο πλαίσιο της ανάλυσης την οποία καλείται να διενεργήσει το αντίστοιχο εθνικό δικαστήριο ως προς το ζήτημα αν η σχετική με το κόστος της πίστωσης ρήτρα της ως άνω σύμβασης είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, υπό την έννοια της προαναφερθείσας διάταξης.**

(υπογραφές)

i — Στο σημείο 1 του διατακτικού του παρόντος κειμένου έγινε τροποποίηση γλωσσικής φύσεως μετά την αρχική ανάρτησή του στην ψηφιακή Συλλογή Νομολογίας.